Archeologisch bureauonderzoek en verkennend booronderzoek aan de Elft 15 te Hippolytushoef, gemeente Hollands Kroon.

HOLLANDIA reeks 621

HOLLANDIA archeologen

COLOFON

Hollandia reeks nr.	621
Titel:	Archeologisch bureauonderzoek en verkennend booronderzoek aan de Elft 15 te Hippolytushoef, gemeente Hollands Kroon.
Toponiem:	Hippolytushoef - Elft 15
Gemeente:	Hollands Kroon
Onderzoeksmeldingnr. Archis:	4033568100
Hoekcoördinaten:	126.656/546.703 (N) 126.706/546.595 (O) 126.673/546.577 (Z) 126.621/546.687 (W)
Auteurs:	J.J. Brattinga en N.C. Tuinman
Veldwerk:	J.J. Brattinga, N.C. Tuinman
In opdracht van:	Gemeente Hollands Kroon
Contactpersoon opdrachtgever:	Dhr E. Struik
Wetenschappelijke leiding:	P.M. Floore
Illustraties:	J.J. Brattinga, tenzij anders vermeld
Definitieve versie:	Februari 2017
Oplage:	6
ISSN:	1572-3151

© HOLLANDIA archeologen, Zaandijk 2017

HOLLANDIA archeologen
Tuinstraat 27a
1544 RS Zaandijk
☎ 075 - 622 49 57
✉ info@archeologen.com

Inhoudsopgave

Samenvatting 7

1. Inleiding 9

2. Onderzoeksgebied 11

3. Archeologisch Bureauonderzoek 13

3.1 Doel & Methode 13

3.2 Aardwetenschappelijke gegevens 15

3.3 Historische en archeologische gegevens 17

3.4 Archeologische verwachting 21

4. Inventariserend veldonderzoek middels verkennende boringen 23

4.1 Doel en methode 23

4.2 Onderzoeksresultaten 25

5. Conclusie en aanbevelingen 29

Literatuur 31

Bijlagen
Bijlage 1: Archeologische perioden
Bijlage 2: Archeologisch stappenplan
Bijlage 3: Boorstaten

Samenvatting

In februari 2017 heeft Hollandia Archeologen in opdracht van de gemeente Hollands Kroon een archeologisch bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek middels verkennende boringen uitgevoerd naar een plangebied aan de Elft 15 te Hippolytushoef, gemeente Hollands Kroon. Reden hiervoor is de herinrichting van het terrein waarbij de huidige bebouwing, het oude gemeentehuis, zal worden gesloopt en plaats zal maken voor nieuwbouw. Door de hierbij gepaard gaande graafwerkzaamheden en grondroering is er kans op verstoring van het bodemarchief.

Tijdens het bureauonderzoek werd geconstateerd dat bij de voorgenomen sloop en herinrichting van het terrein het pleistoceen dekzand bereikt kan worden dat op het voormalig eiland Wieringen op diverse locaties bovenop een pakket keileem ligt. Hierop zijn archeologische sporen te verwachten uit alle archeologische periodes. Uitgebreide veldkarteringen hebben uitgewezen dat er in de late prehistorie en Romeinse tijd weinig activiteit in het gebied was waardoor de verwachting voor het vinden van sporen uit deze periodes laag ligt. Binnen het onderzoeksgebied geldt voor alle andere archeologische periodes een middelhoge tot hoge verwachting.
Het inventariserend veldonderzoek middels verkennende boringen heeft uitgewezen dat er binnen het onderzoeksgebied een oude bouwvoor aanwezig is tot op een diepte van ca. 0,80 meter onder het maaiveld. Deze bevat sporen van houtskool en baksteen. Onder de oude bouwvoor is een pakket dekzand aangetroffen waarin bij de meeste boringen nog kenmerken van een podzol aanwezig waren. In vrijwel alle boringen is de top van de podzol, met name de A- en E-horizont, opgenomen in de bouwvoor. In sommige gevallen is dit ook gebeurd met de top van de B-horizont. Onder het dekzand werd op grote diepte en in slechts drie boringen het niveau van het keileem aangeboord. De ondergrond ter hoogte van boringen 2 en 3 lijkt tot op grote diepte verstoord, waarschijnlijk door de bouw en/ of sloop van bebouwing die uit het eind van de 19de of begin van de 20ste eeuw stamde.

Advies
Gezien de aanwezigheid van een dekzandpakket met een deels intacte podzol wordt bij grondomzet dieper dan 0,70 meter onder het huidige maaiveld een archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven geadviseerd. Hierdoor kan snel een inzicht verkregen worden in de aanwezigheid van archeologische sporen die zich mogelijk in het dekzand aftekenen.

1. Inleiding

In februari 2017 heeft Hollandia Archeologen in opdracht van de gemeente Hollands Kroon een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd naar een plangebied aan de Elft 15 te Hippolytushoef, gemeente Hollands Kroon (afbeelding 1). Aansluitend op dit bureauonderzoek heeft er op 8 februari op locatie een veldonderzoek plaatsgevonden in de vorm van verkennende boringen. Reden hiervoor is een herinrichting van het terrein waarbij de huidige bebouwing, het oude gemeentehuis, zal worden gesloopt en plaats zal maken voor nieuwbouw. Door de hierbij gepaard gaande graafwerkzaamheden en grondroering is er kans op verstoring van het bodemarchief. Het onderhavig bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek hebben als doel om mogelijke archeologische resten in het plangebied in een vroeg stadium voorafgaand aan de werkzaamheden te herkennen. Hierdoor kan een indicatie gegeven worden van eventuele behoudenswaardige archeologische resten in de ondergrond van het gebied.

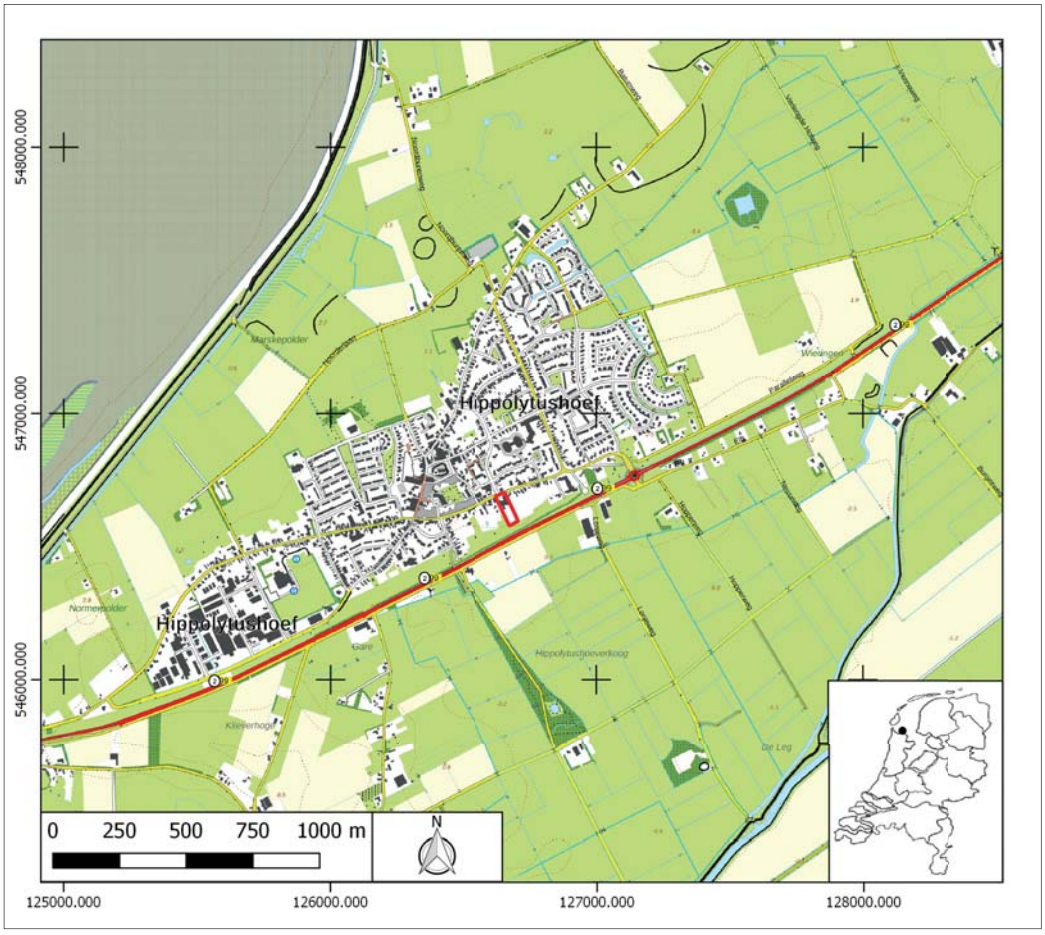

Afbeelding 1: Topografische kaart (1:10.000) van Hippolytushoef. Het onderzoeksgebied is aangegeven met een rood kader.

2. Onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied betreft een perceel aan de Elft in de bebouwde kom van het dorp Hippolytushoef. In het gebied staat een oud gemeentehuis en politiebureau met daarachter een onbebouwd terrein dat voornamelijk bestaat uit parkeerterrein en bossages (afbeelding 2). De RD-coördinaten van het onderzoeksgebied zijn: 126.656/546.703 (N), 126.706/546.595 (O), 126.673/546.577 (Z) en 126.621/546.687 (W). In totaal heeft het onderzoeksgebied een oppervlakte van ca. 4600 m². Op de hoogtekaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) is duidelijk te zien dat het onderzoeksgebied aan de rand ligt van de hoge rug waarop het dorp Hippolytushoef is gesitueerd (afbeelding 3).

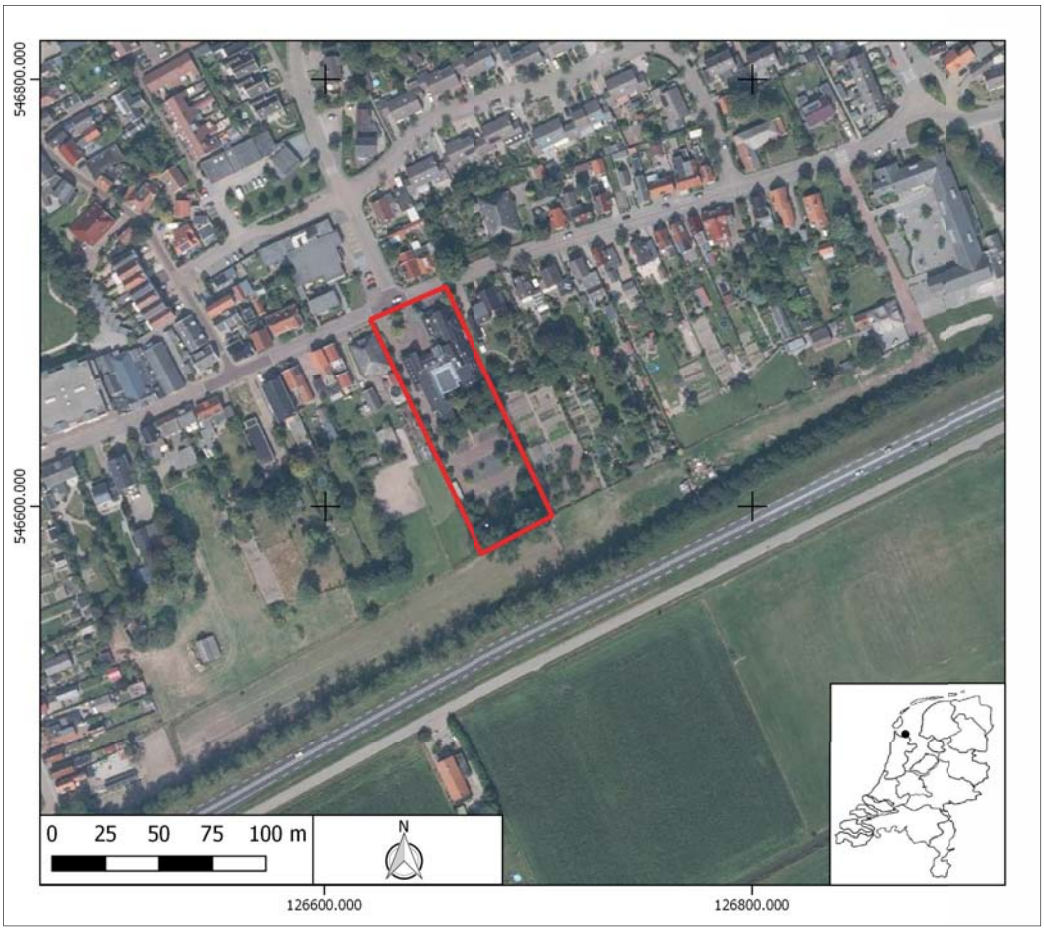

Afbeelding 2: Op een luchtfoto van het onderzoeksgebied (rood kader) is de huidige situatie van het terrein goed te zien.Op het noordelijk deel staat het gemeentehuis, op het zuidelijke deel is het parkeerterrein te herkennen.

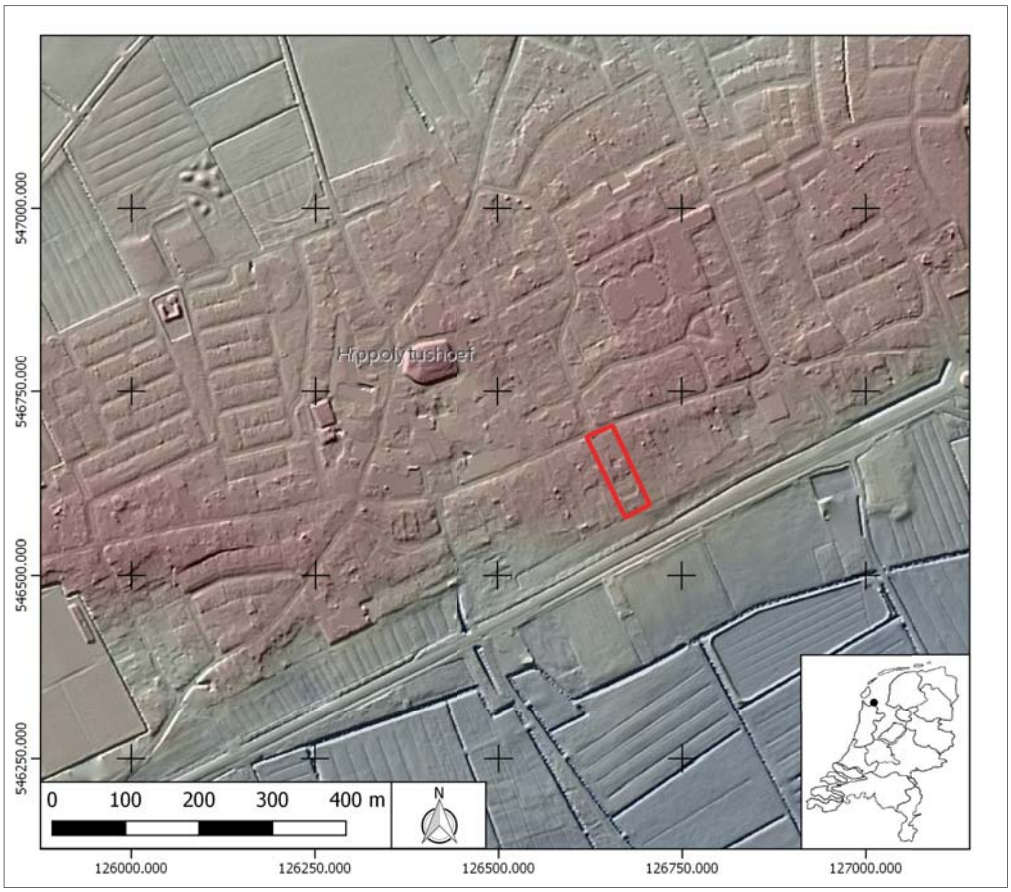

Afbeelding 3: Hippolytushoef op het Actueel Hoogtebestand Nederland.Het odnerzoeksgebied is rood omkaderd. Duidelijk te zien is de hogere ligging van het gebied (rood/ geel) ten opzichte van het lagere gebied er omgeen (blauw). Bron: www.ahn.nl

3. Archeologisch bureauonderzoek

3.1 Doel en methode

Het doel van een bureauonderzoek is om aan de hand van bestaande bronnen informatie te verzamelen over bekende of te verwachten archeologische waarden binnen een bepaald gebied. Dit omvat de aan- of afwezigheid, het karakter en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit van de archeologische waarden. Afhankelijk van de omvang van de werkzaamheden, de aard van de aanleiding tot het onderzoek en de vraagstelling (Welke archeologische waarden kunnen binnen het plangebied verwacht worden? En in hoeverre zullen de graafwerkzaamheden deze archeologische resten bedreigen?) zullen aanvullende gegevens verzameld dienen te worden.
Het bureauonderzoek resulteert in een rapport met een gespecificeerd verwachtingsmodel. Op basis van dit verwachtingsmodel wordt een (selectie)advies gegeven. Het bevoegd gezag, in dit geval de gemeente Hollands kroon kan hierop een (selectie)besluit maken ten aanzien van (eventueel) vervolgonderzoek. Tevens kan door middel van het bureauonderzoek in een vroeg stadium in de planvorming rekening gehouden worden met aanwezige archeologische waarden in de bodem.

Bij een bureauonderzoek worden, indien voorhanden, bronnen geraadpleegd die informatie verschaffen over de geologie en archeologie van het betreffende gebied. Onder andere wordt gebruik gemaakt van:

1. Kaartmateriaal, zoals bodemkundige, geomorfologische, geologische en historische kaartgegevens evenals beleidskaarten zoals gemeentelijke en provinciale verwachtingskaarten.

2. Gegevens omtrent eerder verricht onderzoek en vondstmeldingen in het gebied uit de database van het Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS3) van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE).

3. Lokale contactpersonen van o.a. de Archeologische Werkgemeenschap Nederland (AWN).

4. Relevante geologische, historische en archeologische literatuur.

3.2 Aardwetenschappelijke gegevens

Genese van het landschap

In het Saalien, die voorlaatste ijstijd (ca. 180.000 - 140.000 jaar geleden), werd te noorden van de lijn Haarlem-Nijmegen een dik pakket keileem afgezet. Dit pakket is door gletsjerijs op diverse plekken opgestuwd tot stuwwallen. Deze zijn in een later stadium weer door het landijs bedekt, waardoor zich op diverse plekken over de stuwwallen een nieuwe keileemlaag heeft afgezet (formatie van Drenthe). Hierdoor is het stuwwallenlandschap van Wieringen ontstaan. De keileemresten op Wieringen reiken tot ca. 7 meter +NAP (Berendsen 1997, 143). Tijdens de laatste ijstijd, het Wechselien (115.000 - 10.000 jaar geleden), bereikte het landijs Nederland niet. Wel is er op diverse plaatsen in Nederland een dik pakket dekzand afgezet door het koude, droge klimaat en harde wind. Op veel plaatsen op Wieringen dekt dit dekzand het keileem af.

In het Holoceen, de periode na de laatste ijstijd waarin het klimaat warmer werd en er in Nederland een sterke zeespiegelstijging optreedt, blijft Wieringen door de relatief hoge ligging een droge gelegen plek in het landschap terwijl de omringende lagere delen sterk onder invloed van de zee komen te staan. In het neolithicum sluit de kustlijn en is het achterland niet meer onderhevig aan overstromingen vanuit zee. De voormalige getijdegebieden verzoeten en door de zeespiegelstijging stijgt ook het grondwaterniveau in Noord-Holland waardoor er op grote schaal veenvorming ontstaat in het relatief laag gelegen landschap. Hierdoor vormt er zich rondom Wieringen vanaf het laat-neolithcum een uitgestrekt veenmoeras waar bewoning niet of nauwelijks mogelijk was. Op Wieringen zelf is dit echter wel mogelijk. Hier zijn ook aanwijzingen voor aangetroffen (zie hoofdstuk 3.3). Vanaf de 8e eeuw vinden er ontginningen plaats in de veengebieden. Door de ontginningen treedt inklinking op, dat gepaard gaat met een daling van het maaiveld. Tijdens stormvloeden in de 12e eeuw en doorbraken van de Zijpe, het Heersdiep en het Marsdiep vinden grote overstromingen plaats en worden grote delen van het veen weggeslagen. Hierdoor krijgt het water weer vrij spel en word het hooggelegen Wieringen een eiland (Bremer 1979, 11).

Geomorfologie en bodem

Volgens de geomorfologische kaart ligt het plangebied deels in bebouwd gebied (code beb) en op een lage stuwwal (gestuwde grondmorene) met dekzand (code 4K9). Op de bodemkaart van Nederland staat het noordelijk deel van het onderzoeksgebied ook te boek als bebouwd gebied terwijl het zuidelijk deel bestaat uit laarpodzolgronden bestaande uit lemig, fijn zand (code cHn 23).

3.3 Historische en archeologische gegevens

Historische gegevens

Het eiland Wieringen is volgens historische bronnen al sinds de 8e eeuw bewoond. De naam Wieringen wordt verondersteld afkomstig te zijn van het Oudfriese woord voor hoogte: *wir* (Bremer 1979, 29). Langs het eiland liep een belangrijke vaar- en handelsroute die van Dorestad naar Friesland liep en verder. Talrijke vondsten van Merovingisch en Karolingisch aardewerk tonen aan de de lokale bevolking op Wieringen en Texel betrokken was bij het uitgebreide handelsnetwerk dat het Rijnland met de Britse eilanden, Noord-Duitsland en Scandinavië via het Nederlandse rivierengebied verbondt (Woltering 2000, 355). Het eiland was een van de zogeheten koningsgoederen, gronden die ten faveure van de koning geëxploiteerd werden. Deze koningsgoederen stammen uit de tijd van de Frankische koningen. Rond de 8e eeuw was het eiland koningsgoed van het bisdom Utrecht. In de lager gelegen delen, in het veen, bleken ook nederzettingen aanwezig. De weg Elft is vanouds een stuk van de Koningsweg. Volgens de overleveringen zou deze weg gebruikt zijn door de legendarische Friese koning Radbout wanneer hij van Medemblik, waar hij een residentie zou hebben gehad, naar zijn jachtgebied op Wieringen zou rijden. Hier is echter geen hard bewijs voor (Bremer 1979, 30). Het veen is ontgonnen in de loop van de middeleeuwen, de dijken van Wieringen zijn in de late middeleeuwen aangelegd. Aan de zuidzijde van het eiland ligt een wierdijk waarvan bekend is dat deze in de 16e eeuw is aangelegd.

Op de oudst geraadpleegde kaart van Wieringen is Hippolytushoef nog schematisch aangegeven (afbeelding 3). Op deze kaart, uit 1552, is wel goed te zien dat er verschillende nederzettingen op het eiland aanwezig zijn. Het eiland wordt in zijn geheel omgeven door water. De kaart van Koegras & Huisduinen uit 1641 geeft naast de bebouwing ook enigszins de details van de infrastructuur weer (afbeelding 4).

Afbeelding 3: Uitsnede van een kaart van Jan van Scorel uit 1552 met daarop het eiland Wieringen. Hippolytushoef is hierop aangegeven als de nederzetting met de 'kale' kerktoren. Het noorden is links.

Afbeelding 4: Uitsnede van een kaart van Koegras en Huisduinen uit 1641. Centraal op het eiland is Hippolytushoef gelegen.

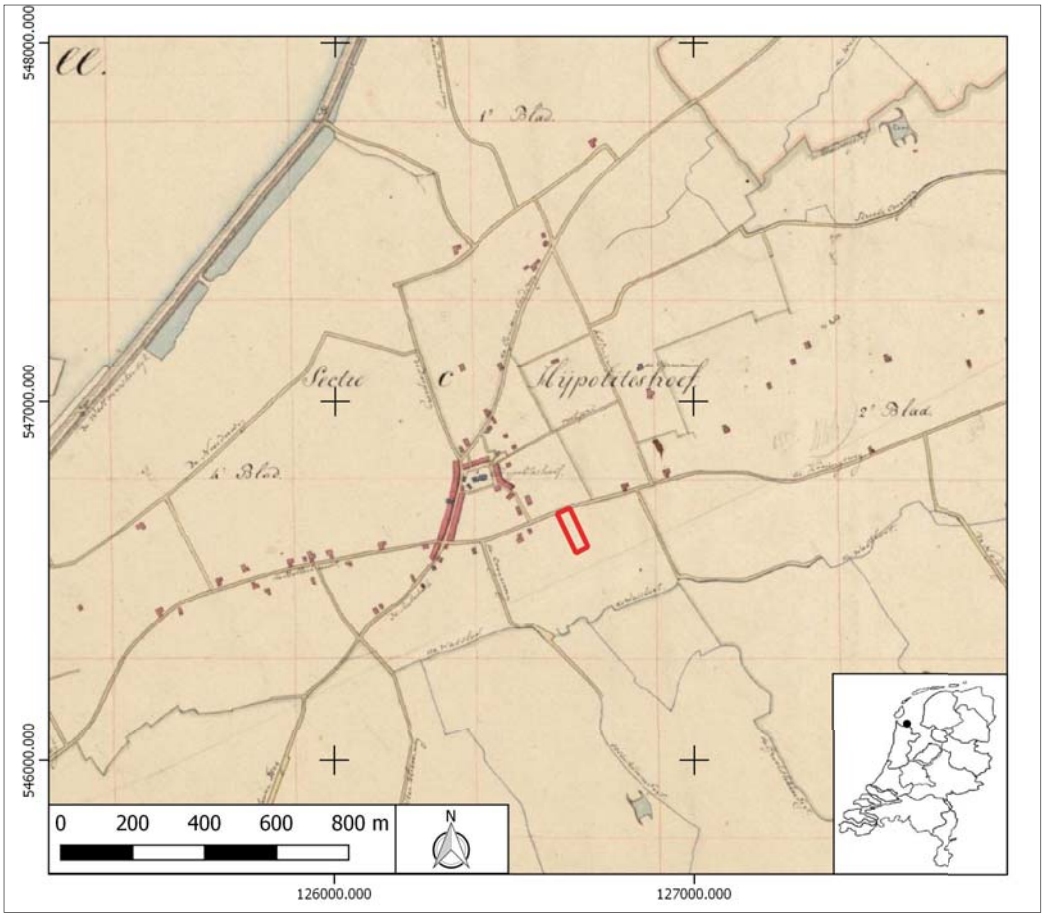

Afbeelding 5: Uitsnede van het kadastrale verzamelplan uit 1811-1832. Centraal is Hippolytushoef te zien met daarbij het onderzoeksgebied in het rode kader. Te zien is dat het terrein nog onbebouwd is.

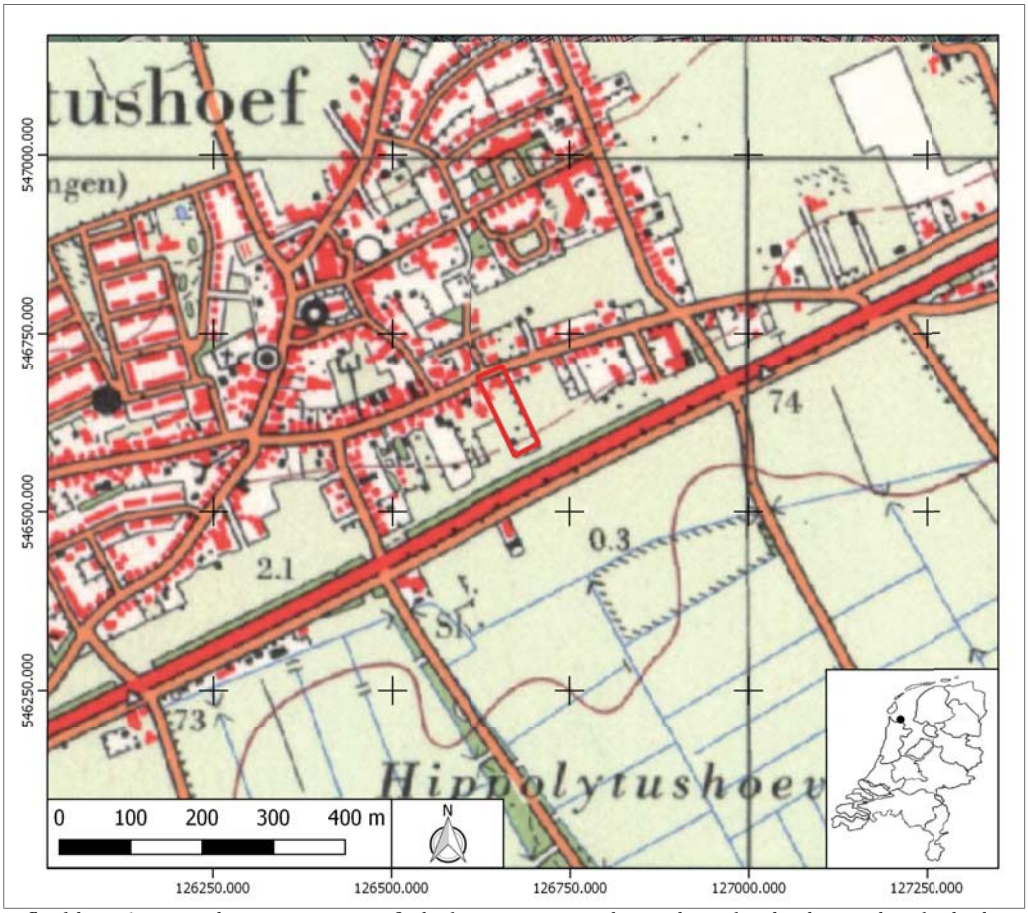

Afbeelding 6: Uitsnede van een topografische kaart uit 1971. het onderzoeksgebied is rood omkaderd. daarbinnen valt aan de straatkant bebouwing te zien.

De eerste kaarten die een betrouwbare weergave zijn van de geografische situatie rondom het onderzoeksgebied stammen uit de eerste helft van de 19e eeuw. Op de kadastrale minuutkaart van 1811-1832 is te zien dat het onderzoeksgebied nog onbebouwd is en ten zuidoosten van de historische dorpskern ligt (afbeelding 5). Uiteindelijk word het gebied waar het onderzoeksgebied deel van uitmaakt in de loop van de 20ste eeuw bebouwd. Op een topografische kaart van het gebied uit 1971 is aan de straatkant bebouwing te zien die ten tijde van de bouw van het gemeentehuis in 1988 gesloopt moet zijn.

Archeologische gegevens

Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) staat aangegeven dat het onderzoeksgebied in een terrein ligt met een hoge trefkans op het vinden van archeologische waarden. Het onderzoeksgebied ligt niet binnen een archeologisch monument. Het dichtstbijzijnde archeologisch monument betreft de historische kern van het dorp Hippolytushoef (AMK nummer 1796).

In het centrale registratiesysteem Archis3 staan alle reeds bekende archeologische waarden en uitgevoerde onderzoeken aangegeven. In totaal zijn er 7 vondst- en onderzoeksmeldingen binnen een straal van 500 meter rondom het huidig onderzoeksgebied bekend. Het gaat hierbij om twee vondstmeldingen uit 1974 (meldingsnummer 30133) en 1990 (meldingsnummer 228085) van respectievelijk bouwmateriaal van de kerk van Hippolytushoef en vier scherven Iberisch aardewerk. Er is een bureauonderzoek uitgevoerd naar een plangebied aan de Vermaningsteeg 6. De conclusie van dit onderzoek luidde dat er een aanvullend

verkennend booronderzoek uitgevoerd diende te worden (De Roller 2011, 15). Een tweede bureauonderzoek is in 2009 uitgevoerd voor verschillende locaties in Hippolytushoef. In het rapport van dit bureauonderzoek werd een vervolgonderzoek door middel van verkennende boringen geadviseerd (Postma 2009, 17).
Er zijn drie archeologische booronderzoeken uitgevoerd in nabijheid van het huidige onderzoeksgebied. MUG Ingenieursbureau heeft in 2011 een booronderzoek uitgevoerd naar het hierboven genoemde onderzoeksgebied aan de Vermaningsteeg 6. Het resultaat van dit onderzoek was dat de ondergrond ter plaatse tot op een diepte van minstens 0,95 meter onder maaiveld was verstoord. Hierdoor is geen vervolgonderzoek aanbevolen (Spoelstra & Rem 2011, 7). In 2009 heeft De Steekproef op diverse locaties boringen gezet, in navolging van het eveneens hierboven beschreven bureauonderzoek uit dat jaar. Het onderzoek wees uit dat op alle locaties podzolbodems aanwezig waren maar dat deze op drie van de zes locaties dusdanig waren verstoord dat vervolgonderzoek niet werd aanbevolen. Dat was wel het geval voor de andere drie locaties, welke niet in de nabijheid van het huidige onderzoeksgebied liggen (Exaltus 2009a, 22).
Tot slot heeft De Steekproef ter hoogte van de Nieuwstraat 19 een booronderzoek uitgevoerd in 2009. Tijdens dit onderzoek zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen waardoor geadviseerd is geen vervolgonderzoek uit te voeren (Exaltus 2009b, 10).

3.4 Archeologische verwachting

Periode	Verwachting	Diepte t.o.v. maaiveld	Te verwachte archeologische resten
Paleolithicum - Laat neolithicum	middenhoog	direct onder maaiveld	Nederzettingssporen, ploegsporen, cultuurlagen, greppels, kuilen, begravingen, graf-heuvels, waterputten, aardewerk, natuursteen, gewei en benen voorwerpen, archeobotanische resten.
Bronstijd - ijzertijd	laag	direct onder maaiveld	Nederzettingssporen, ploegsporen, cultuurlagen, greppels, kuilen, begravingen, graf-heuvels, waterputten, aardewerk, natuursteen, gewei en benen voorwerpen, archeobotanische resten.
Romeinse tijd	laag	direct onder maaiveld	Nederzettingssporen, greppels, kuilen, paalkuilen, waterputten, begravingen, aardewerk, glas, leer, dierlijk bot en bouwmaterialen, archeobotanische resten.
Middeleeuwen	hoog	direct onder maaiveld	Nederzettingssporen, greppels, kuilen, paalkuilen, waterputten, wegdekken, karrensporen, terplagen, aardewerk, baksteen, glas, leer, dierlijk bot, bouwmaterialen, archeobotanische resten.
Nieuwe tijd	hoog	direct onder maaiveld	Nederzettingssporen, greppels, kuilen, paalkuilen, waterputten, wegdekken, terplagen, sluisjes, aardewerk, glas, leer, baksteen, dierlijk bot en bouwmaterialen, archeobotanische resten.

Voor het onderzoeksgebied kan de volgende gespecificeerde archeologische verwachting worden uitgesproken (zie tabel 1 hier boven):

Bij de voorgenomen sloop en herinrichting van het terrein kan het pleistoceen dekzand bereikt worden dat op Wieringen op diverse locaties bovenop het keileem ligt. Hierop zijn archeologische sporen te verwachten, met name uit de vroege prehistorie, de middeleeuwen

en de nieuwe tijd. Het is een relatief hoog gebied (ca. 3 meter +NAP) waardoor het in de late prehistorie ook een bewoonbare plek kan zijn geweest. Echter, doordat het omringende land erg nat was, lag het wel erg geïsoleerd. Uitgebreide veldkarteringen laten ook zien dat er beduidend minder vondsten uit de late prehistorie en de Romeinse tijd op Wieringen zijn gevonden (Woltering 2000). In de latere periodes zijn er juist meer activiteiten op het eiland waargenomen. Dit had als oorzaak dat Wieringen via het Vlie langs de drukke handelsroute richting Medemblik kwam te liggen vanaf de vroege middeleeuwen.
De vondst van meerdere zilverschatten uit de Karolingische periode aan dat het gebied in de vroege middeleeuwen al bezocht en mogelijk ook bewoond was (Besteman 1997). Dat is zeker het geval voor de volle middeleeuwen en de daaropvolgende periodes. Hierdoor geldt voor alle periodes een middelhoge tot hoge verwachting voor het aantreffen van archeologische resten.

4. Inventariserend veldonderzoek middels verkennende boringen

4.1 Doel en methode

Doelstelling
Het primaire doel van een inventariserend veldonderzoek is het aanvullen en toetsen van het gespecificeerde verwachtingsmodel uit het bureauonderzoek (zie hoofdstuk 4). Daarnaast dienen de mate van verstoring van het terrein en de diepteligging van eventueel aanwezige archeologische waarden te worden vastgesteld. Hiertoe zijn de volgende vraagstellingen verwoord:

1. Hoe ziet de bodemopbouw eruit?

2. In hoeverre is de ondergrond in de 20e eeuw verstoord?

3. Is er sprake van een podzol op de plekken dat het pleistocene dekzand is aangeboord?

4. Wat is de aard en de fysieke kwaliteit van de archeologische overblijfselen, mits aangetroffen?

5. In hoeverre vormt de realisatie van de geplande ontwikkeling een bedreiging voor de archeologische waarden?

Werkwijze
Conform het plan van aanpak zouden binnen het plangebied 10 boringen worden gezet, verspreid over het onderzoeksgebied. Hier is een boring bij gekomen (boring 6-B) vanwege de stuik van boring 6-A (afbeelding 7). De boringen zijn gezet met behulp van een Edelmanboor met een diameter van 7 cm en een gutsboor met een diameter van 3 cm. De boringen zijn tot in de natuurlijke ondergrond gezet of tot maximaal 2 meter onder maaiveld. De opgeboorde grond is geanalyseerd en onderzocht op archeologische indicatoren. Hiervoor is de grond met een boormes afgezet en bekeken. De bodemopbouw is beschreven conform de Archeologische Standaard Boorbeschrijving (ASB). De boorpunten zijn door middel van een GPS-instrument ingemeten in het RD-coördinatensysteem.

Afbeelding 7: Locaties van de geplaatste boringen binnen het onderzoeksgebied.

4.2 Onderzoeksresultaten

Bodemopbouw

In totaal zijn er 11 boringen gezet binnen het onderzoeksgebied (afbeelding 7). De maaiveldhoogte op het perceel loopt van 3,6 meter boven NAP in het noorden tot 3,13 meter boven NAP. Het grootste deel van de boorlocaties was geplot op plekken waar bestrating aanwezig was. Onder de bestrating was een dikke laag bouwzand aangebracht tot een diepte van 0,40 tot 0,60 meter onder het maaiveld. Hieronder bevond zich een grijs/bruine tot bruin/grijze zandlaag met houtskoolspikkels en baksteenfragmenten en -spikkels. Deze laag lag op een diepte van 0,40 tot 0,75 meter. In de drie boringen die op plekken zonder bestrating zijn geplaatst (boringen 6, 7 en 10) bleek deze laag direct vanaf het maaiveld aanwezig en ontbrak hier het schone bouwzand. In nagenoeg alle boringen werd onder deze laag een pakket dekzand aangetroffen. De top van dit pakket bevind zich op 0,75 tot 0,95 meter onder maaiveld. In de top van dit pakket was in veel boringen nog een deel van een podzol te herkennen. Naar de basis toe kwam er minder roest en humeus materiaal in deze laag en kleurde het zand geel (C-horizont). In drie lagen is onder dit dekzand keileem aangeboord: in boring 1 op 1,55 meter onder het maaiveld en in boring 4 en 6-B op 2,00 meter onder het maaiveld (respectievelijk op 2,00, 1, 49 en 1,20 meter +NAP).

Archeologische indicatoren en recentelijke ingrepen

Over het algemeen is de bodem redelijk intact. In boring 2 bleek de bodem tot minimaal 1,60 meter diepte vergraven. Op deze diepte stuikte de boring op baksteen. Ook in boring 3 was de grond verstoord tot aan 95 centimeter. Bij boring 6-A bleek de bodem tot tenminste 75 centimeter vergraven en werd op deze diepte gestuikt. Vermoedelijk heeft deze vergraving te maken met de aanwezigheid van een grote alarminstallatie op slechts enkele meters van de boorlocatie.

Vermoedelijk is door grondbewerking (ploegen) op het perceel vóór de aanleg van het gemeentehuis en de parkeerplaatsen de top van de oude bodem verploegd en vervolgens opgenomen in de bouwvoor. In de grijs/bruine tot bruin/grijze zandlaag zijn archeologische indicatoren in de vorm van houtskoolspikkels en baksteenspikkels aangetroffen. In de overige lagen zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

Interpretatie

De oorspronkelijke bouwvoor ligt in het hele onderzoeksgebied tot op een diepte van ca. 80 centimeter onder het maaiveld. Onder de aanwezige bestrating is een deel van deze bouwvoor verwijderd en is de bovenste 40 tot 60 centimeter vervangen door schoon (bouw)zand. Met name de oude bouwvoor bevat veel sporen van houtskool en baksteen.

Onder de oude bouwvoor is een pakket dekzand aangetroffen waarin bij de meeste boringen nog kenmerken van een podzol aanwezig waren. In vrijwel alle boringen is de top van de podzol, met name de A- en E-horizont, opgenomen in de bouwvoor. In sommige gevallen is dit ook gebeurd met de top van de B-horizont. Het dekzandpakket is binnen het onderzoeksgebied dusdanig dik dat slechts bij drie boringen het daaronder liggende keileem werd bereikt.

De verstoringen die werden aangetroffen in boringen 2 en 3 kunnen te maken hebben met de bouw en/ of sloop van de bebouwing die te zien is op de topografische kaart van afbeelding 6, voordat deze plaats maakte voor de huidige bebouwing.

Afbeelding 8: De alarminstalatie waarvan de aanleg mogelijk de ondergrond van boring 6A heeft verstoord is op deze foto duidelijk te zien, rechts naast de kruiwagen.

Afbeelding 9: In boring 3 werd nog een deel van de E-horizont aangetroffen, op de foto herkenbaar aan de lichtgrijze laag.

Beantwoording onderzoeksvragen:

1. Hoe ziet de bodemopbouw eruit?
In totaal zijn er 11 boringen gezet binnen het onderzoeksgebied (afbeelding 7). De maaiveldhoogte op het perceel loopt van 3,6 meter boven NAP in het noorden tot 3,13 meter boven NAP. Het grootste deel van de boorlocaties was geplot op plekken waar bestrating aanwezig was. Onder de bestrating was een dikke laag bouwzand aangebracht tot een diepte van 0,40 tot 0,60 meter onder het maaiveld. Hieronder bevond zich een grijs/bruine tot bruin/grijze zandlaag met houtskoolspikkels en baksteenfragmenten en -spikkels. Deze laag lag op een diepte van 0,40 tot 0,75 meter. In de drie boringen die op plekken zonder bestrating zijn geplaatst (boringen 6, 7 en 10) bleek deze laag direct vanaf het maaiveld aanwezig en ontbrak hier het schone bouwzand. In nagenoeg alle boringen werd onder deze laag een pakket dekzand aangetroffen. De top van dit pakket bevind zich op 0,75 tot 0,95 meter onder maaiveld. In de top van dit pakket was in veel boringen nog een deel van een podzol te herkennen. Naar de basis toe kwam er minder roest in deze laag en kleurde het zand geel. In drie lagen is onder dit dekzand keileem aangeboord: in boring 1 op 1,55 meter onder het maaiveld en in boring 4 en 6-B op 2,00 meter onder het maaiveld (respectievelijk op 2,00, 1, 49 en 1,20 meter +NAP).

In hoeverre is de ondergrond in de 20e eeuw verstoord?
In boring 2 bleek de bodem tot minimaal 105 centimeter diepte vergraven. Ook in boring 3 was de grond verstoord tot aan 95 centimeter. De verstoring in deze boringen kan te maken hebben met de sloop van voorgaande bebouwing, die nog niet op de kadastrale minuut uit 1811-18312 te zien is (afbeelding 5) maar wel op de topografische kaart uit 1971 (afbeelding 6). Boring 6-A stuikte op 0,75 meter diepte. De grond leek op deze locatie ook tot die diepte vergraven te zijn. Vermoedelijk heeft deze vergraving te maken met de aanwezigheid van een grote alarminstallatie op slechts enkele meters afstand van de boorlocatie (afbeelding 8).

Is er sprake van een podzol op de plekken dat het pleistocene dekzand is aangeboord?
Ja, met het booronderzoek is in de meeste boringen de onderzijde van de B-horizont van een podzol aangetroffen. De A- en E-horizont van de podzol bleken in vrijwel alle boringen verploegd en opgenomen in de bouwvoor. Enkel in boring 3 is een afgetopte E-horizont aangetroffen (afbeelding 9).

Wat is de aard en de fysieke kwaliteit van de archeologische overblijfselen, mits aangetroffen?
Tijdens het booronderzoek zijn geen archeologische overblijfselen aangetroffen.

In hoeverre vormt de realisatie van de geplande ontwikkeling een bedreiging voor de archeologische waarden?
Binnen het onderzoeksgebied is de opdrachtgever van plan om het terrein te herinrichten waarbij de huidige bebouwing, het oude gemeentehuis, zal worden gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw. Wanneer de hierbij gepaard gaande graafwerkzaamheden en grondroering dieper gaan dan 0,70 meter onder het huidige maaiveld is er kans op verstoring van het bodemarchief. Op dit niveau is binnen het onderzoeksgebied een deels intacte podzol aanwezig waarin zich archeologische sporen kunnen bevinden.

5. Conclusie en aanbeveling

Conclusies
Tijdens het onderhavig bureauonderzoek werd geconstateerd dat bij de voorgenomen sloop en herinrichting van het terrein aan de Elft 15 te Hippolytushoef het pleistoceen dekzand bereikt kan worden dat op het voormalig eiland Wieringen op diverse locaties bovenop een pakket keileem ligt. Hierop zijn archeologische sporen te verwachten uit alle archeologische periodes. Uitgebreide veldkarteringen hebben uitgewezen dat er in de late prehistorie en Romeinse tijd weinig activiteit in het gebied was waardoor de verwachting voor het vinden van sporen uit deze periodes laag ligt. Binnen het onderzoeksgebied geldt voor alle andere archeologische periodes een middelhoge tot hoge verwachting.

Tijdens het booronderzoek is gebleken dat er binnen het onderzoeksgebied een oude bouwvoor aanwezig is tot op een diepte van ca. 0,80 meter onder het maaiveld. Deze bevat veel sporen van houtskool en baksteen. Onder de oude bouwvoor is een pakket dekzand aangetroffen waarin bij de meeste boringen nog kenmerken van een podzol aanwezig waren. In vrijwel alle boringen is de top van de podzol, met name de A- en E-horizont, opgenomen in de bouwvoor. In sommige gevallen is dit ook gebeurd met de top van de B-horizont. Onder het dekzand werd op grote diepte en in slechts drie boringen keileem aangetroffen. De ondergrond ter hoogte van boringen 2 en 3 lijkt tot op grote diepte verstoord, waarschijnlijk door de bouw en/ of sloop van bebouwing die uit het eind van de 19de of begin van de 20ste eeuw stamt.

Advies
Gezien de aanwezigheid van een dekzandpakket met een deels intacte podzol wordt bij grondomzet dieper dan 0,70 meter onder het huidige maaiveld een archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven geadviseerd. Hierdoor kan snel een inzicht verkregen worden in de aanwezigheid van archeologische sporen die zich mogelijk in het dekzand aftekenen.

Literatuur

Berendsen, H.J.A., 1997: *Landschappelijk Nederland.* Van Gorcum, Assen.

Besteman, J.C., 1997: Vikingen in Noord-Holland? De zilverschat van Wieringen in het licht van de Noormanneninvallen. (*Archeologische publicatie Provincie Noord-Holland, 1*), Amsterdam.

Bremer, J.T., 1979: *Wirhingerlant deel 1. Hoofdstukken uit de geschiedenis van het land en volk van Wieringen.* Uitgeverij Pirola, Schoorl.

Exaltus, R.P., 2009a: Hippolytushoef, gemeente Wieringen (N-H). Een verkennend archeologisch booronderzoek. (*Steekproefrapport 2009-08/07*), Zuidhorn.

Exaltus, R.P., 2009b: Hippolytushoef, Nieuwstraat 19. Gemeente Wieringen (N-H). (*Steekproef-rapport 2011-03/01*), Zuidhorn.

Postma, F.B., 2009: Hippolytushoef, gemeente Wieringen (N-H). Een archeologisch bureauonderzoek. (*Steekproefrapport 2009-06/10*), Zuidhorn.

Roller, G.J. de, 2011: Archeologisch bureauonderzoek Vermaningsteeg 6 te Hippolytushoef, gemeente Wieringen (N-H). (*MUG-publicatie 2011-86*), Leek.

Spoelstra, A en H. Rem, 2011: Archeologisch inventariserend veldonderzoek Vermanngsteeg 6 te Hippolytushoef, gemeente Hollands Kroon (N-H). (*MUG-publicatie 2011-106*), Leek.

Woltering, P.J., 2000: *The Archaeology of Texel. Four studies on settlement and landscape (1350 BC - AD 1500)*. PlantijnCasparie, Heerhugowaard.

Bijlagen

Bijlage 1: Archeologische perioden

Nieuwe tijd	C	1.850-heden	NIEUWE TIJD
Nieuwe tijd	B	1.650-1.850	
Nieuwe tijd	A	1.500-1.650	
Late-Middeleeuwen	B	1.250-1.500	MIDDELEEUWEN
Late-Middeleeuwen	A	1.050-1.250	
Vroege-Middeleeuwen	D	900-1.050	
	C	725-900	
	B	525-725	
	A	450-525	
Laat-Romeinse tijd	B	350-450	ROMEINSE TIJD
	A	270-350	
Miden-Romeinse tijd	B	150-270	
	A	70-150	
Vroeg-Romeinse tijd	B	25-70	
	A	12-25	
Late-IJzertijd		12 na Chr.-250 v. Chr.	IJZERTIJD
Midden-IJzertijd		500-250	
Vroege-IJzertijd		800-500	
Late-Bronstijd		1.100-800	BRONSTIJD
Midden-Bronstijd	B	1.500-1.100	
	A	1.800-1.500	
Vroege-Bronstijd		2.000-1.800	

Laat-Neolithicum	B	2.450-2.000	NEOLITHICUM
	A	2.850-2.450	
Midden-Neolithicum	B	3.400-2.850	
	A	4.200-3.400	
Vroeg-Neolithicum	B	4.900-4.200	
	A	5.300-4.900	
Laat-Mesolithicum		6.450-4.900	MESOLITHICUM
Midden-Mesolithicum		7.100-6.450	
Vroeg-Mesolithicum		8.800-7.100	
Laat-Paleolithicum	B	18.000-8.800	PALEOLITHICUM
	A	35.000-18.000	
Midden-Paleolithicum		300.000-35.000	
Vroeg-Paleolithicum		-300.000	

Bijlage 2: Archeologisch stappenplan

In het "stappenplan archeologie" wordt aangegeven welk traject bij planvorming bewandeld moet worden als het gaat om het inpassen van archeologische waarden en verwachtingen. Het is van groot belang om in een zo vroeg mogelijk stadium van de planvorming rekening te houden met de archeologische waarden en verwachtingen en wel voordat men aanvangt met de globale invulling van een plangebied.

Het stappenplan gaat uit van een brede inventarisatie van wat er bekend is over de archeologische waarden. Op basis daarvan wordt zeer gericht ingezoomd op voor het plan(gebied) relevante archeologische informatie. Na iedere stap wordt beredeneerd gekozen voor meer diepgaand onderzoek op specifieke plekken, zodat uiteindelijk voldoende bekend is over aanwezige vindplaatsen om gemotiveerde afweging in het ruimtelijke-ordeningsproces te kunnen maken.

I. Bureauonderzoek
Het doel van bureauonderzoek is het verwerven van informatie - aan de hand van bestaande bronnen - over bekende of verwachte archeologische waarden binnen of relevant voor het plangebied. Daarnaast moet het bureauonderzoek inzicht bieden in eventueel benodigd inventariserend onderzoek (stap II, zie onder). Een bureauonderzoek bestaat uit een archief- en literatuuronderzoek van archeologische en bodemkundige gegevens die bij RCE, provincie, gemeente en/of andere instanties (b.v. universiteiten, musea) bekend zijn over het betreffende gebied. Het Bureauonderzoek dient de volgende aspecten te behandelen:

* aangeven wat de aanleiding is voor het bureauonderzoek en om welk gebied het gaat. Dit in verband met het bepalen van het onderzoekskader;
* beschrijven van het huidige gebruik van de locatie op basis van beschikbare relevante gegevens;
* beschrijven van het historische grondgebruik of de historische ontwikkeling van het gebied op basis van geofysische, fysische en historisch geografische gegevens
    o een korte impressie over de onstaansgeschiedenis van het landschap
    o een impressie van de bewoningsgeschiedenis;
* beschrijven bekende archeologische waarden
    o archeologisch waardevolle terreinen zoals deze zijn opgenomen in het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de RCE. Dezelfde terreinen zijn tevens opgenomen op de Archeologische Monumentenkaarten (AMK) van de provincies. Archeologisch waardevolle terreinen genieten wettelijke bescherming (ex artikel 3 en 6 van de Monumentenwet) of dienen een planologische escherming te krijgen binnen het bestemmingsplan;
    o archeologische vindplaatsen zoals deze in het Centraal Archeologisch Archief (CAA) van de RCE aanwezig zijn. Clustering van vindplaatsen kan wijzen op de aanwezigheid van bewonings-sporen uit het verleden;
* beschrijven van de archeologische verwachtingen en opstellen van een gespecificeerd en onderbouwd verwachtingsmodel van de verwachte archeologische waarden:
    o aan de hand van de door de RCE ontwikkelde Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden. Gebieden met een hoge of middelhoge

archeologische verwachtingswaarde of trefkans komen in ieder geval voor een nader archeologisch onderzoek in aanmerking;
o aan de hand van een meer gedetailleerde provinciale c.q. gemeentelijke verwachtingskaart;
* rapportage met daarin advisering ten behoeve van het vervolgtraject gerelateerd aan de verschillende stadia van het planvormingsproces.

II. Inventariserend veldonderzoek (IVO)
Het doel van het inventariserend veldonderzoek is het zeer gericht aanvullen en toetsen van de uitkomsten van het bureauonderzoek. Stapsgewijs wordt bekeken óf er archeologische waarden aanwezig zijn en zo ja, wat dan de aard, karakter, omvang, datering, gaafheid, conservering en relatieve kwaliteit is. Ten behoeve van een IVO dient een Programma van Eisen (PvE) opgesteld te worden. In principe wordt het IVO uitgevoerd op basis van een Plan van Aanpak (PvA).
Het onderzoek kan bestaan uit de volgende methoden:

* non-destructieve methoden: geofysische methoden ;
* weinig destructieve methoden: oppervlaktekartering, booronderzoek, sondering (putjes van maximaal een vierkante meter);
* destructieve methoden: proefsleuven.

Welke methoden (kunnen) worden ingezet hangt af van de locatie en vraagstelling. De onderbouwing voor de in te zetten methoden is in het bureauonderzoek gegeven. Een inventariserend veldonderzoek moet leiden tot een waardering en een archeologisch inhoudelijk selectieadvies.

Nadere toelichting onderzoeksmethoden: 1 en 2: Bij non-destructieve methoden moet men denken aan elektrische, magnetische en elektromagnetische methoden, eventueel in combinatie met remote sensing technieken.

Bij weinig destructieve methoden gaat het om oppervlaktekartering en booronderzoek. Dit houdt in dat het plangebied wordt gekarteerd door middel van het "belopen" van akkers en weilanden, waarbij gezocht wordt naar aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische waarden. Daarnaast wordt door middel van boringen onderzocht hoe het staat met de bodemopbouw, en of er archeologische lagen of indicatoren te onderscheiden zijn. De aangetroffen vindplaatsen kunnen vervolgens nader bekeken worden met een meer diepgaand booronderzoek . Dit levert nadere informatie over de omvang en waardering op. Soms is het nodig om in dit stadium proefputjes te graven. Een proefsleuvenonderzoek wordt uitgevoerd indien uit de minder destructieve onderzoeksmethoden is gebleken dat er in een plangebied waardevolle archeologische vindplaatsen aanwezig zijn. Door middel van het graven van een aantal proefsleuven kunnen de exacte begrenzing, de datering en de graad van conservering van een vindplaats worden onderzocht. Uit het proefsleuvenonderzoek moet blijken of een vindplaats behoudenswaardig of zelfs beschermenswaardig is. Is dit het geval, dan zal bekeken moeten worden of de vindplaats ingepast kan worden in het plan. Het rijks- en ook het provinciaal archeologiebeleid gaat in eerste instantie uit van behoud van het bodemarchief in situ (ter plekke in de bodem).

Eventueel: III. Opgraven ofwel archeologisch vervolgonderzoek
Indien het niet mogelijk is een 'behoudenswaardige of beschermenswaardige' vindplaats in situ te bewaren, zal het hier aanwezige bodemarchief voor het nageslacht bewaard dienen te worden door middel van een vlakdekkend onderzoek. Alleen dan is deze stap (stap III) noodzakelijk.

Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)

Bijlage 3: Boorstaten

Boring 1 RD-coördinaten: 126648/546695

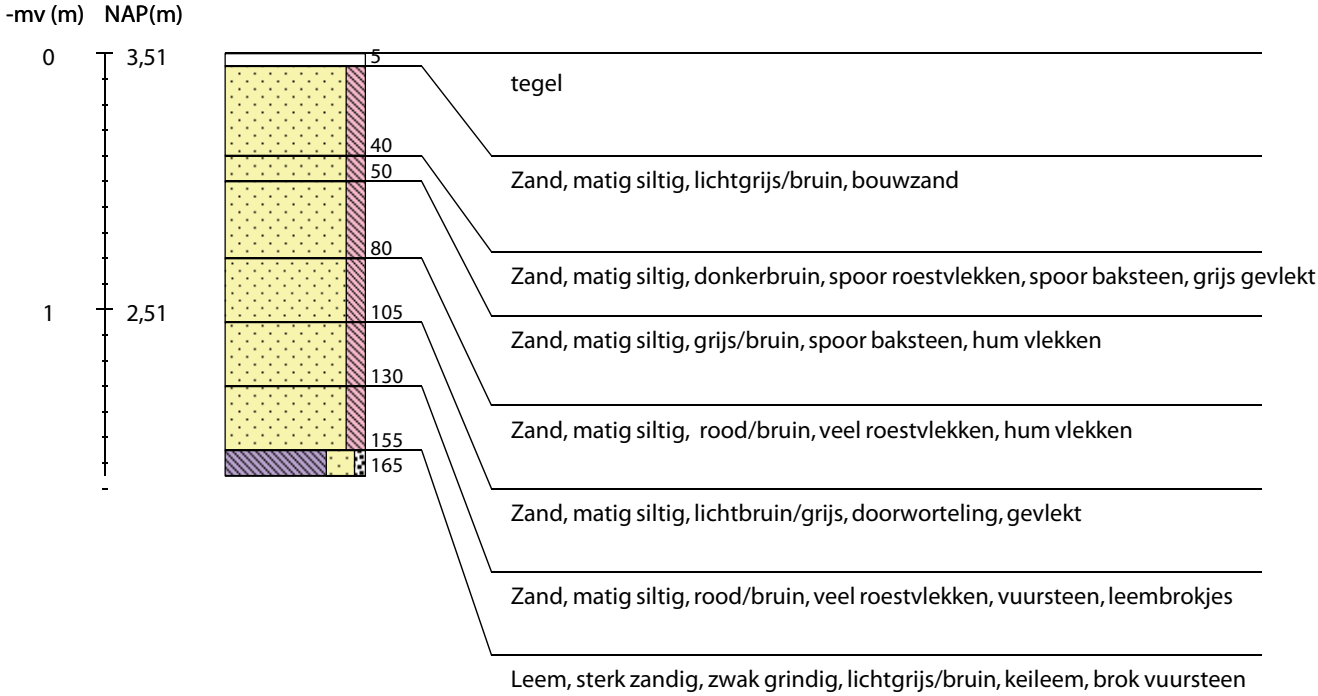

Boring 2 RD-coördinaten: 126637/546681

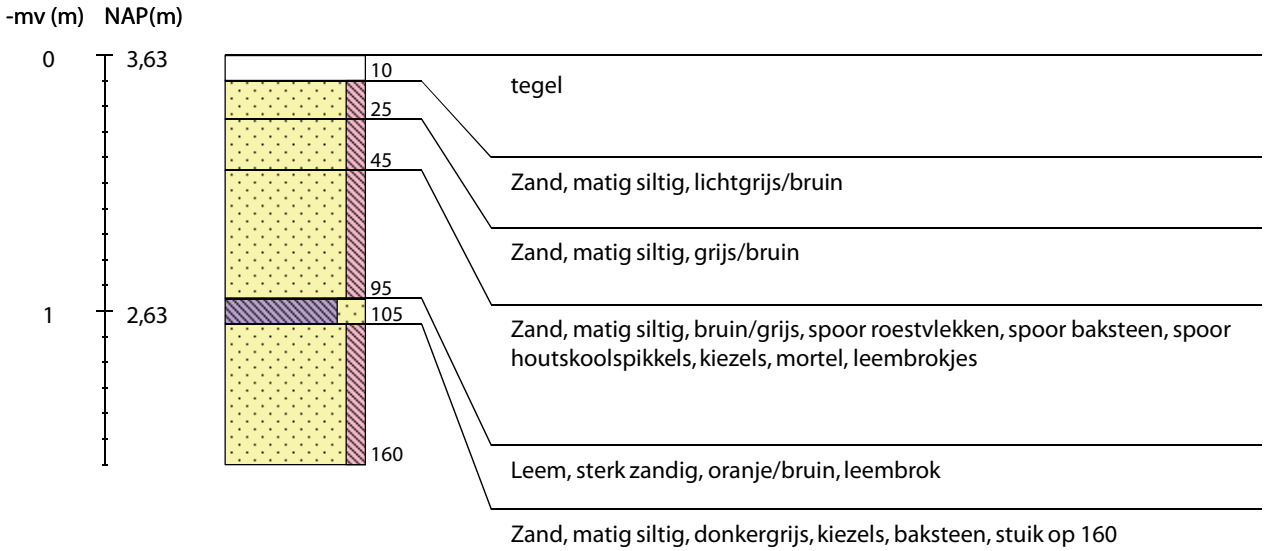

Boring 3 RD-coördinaten: 126641/546654

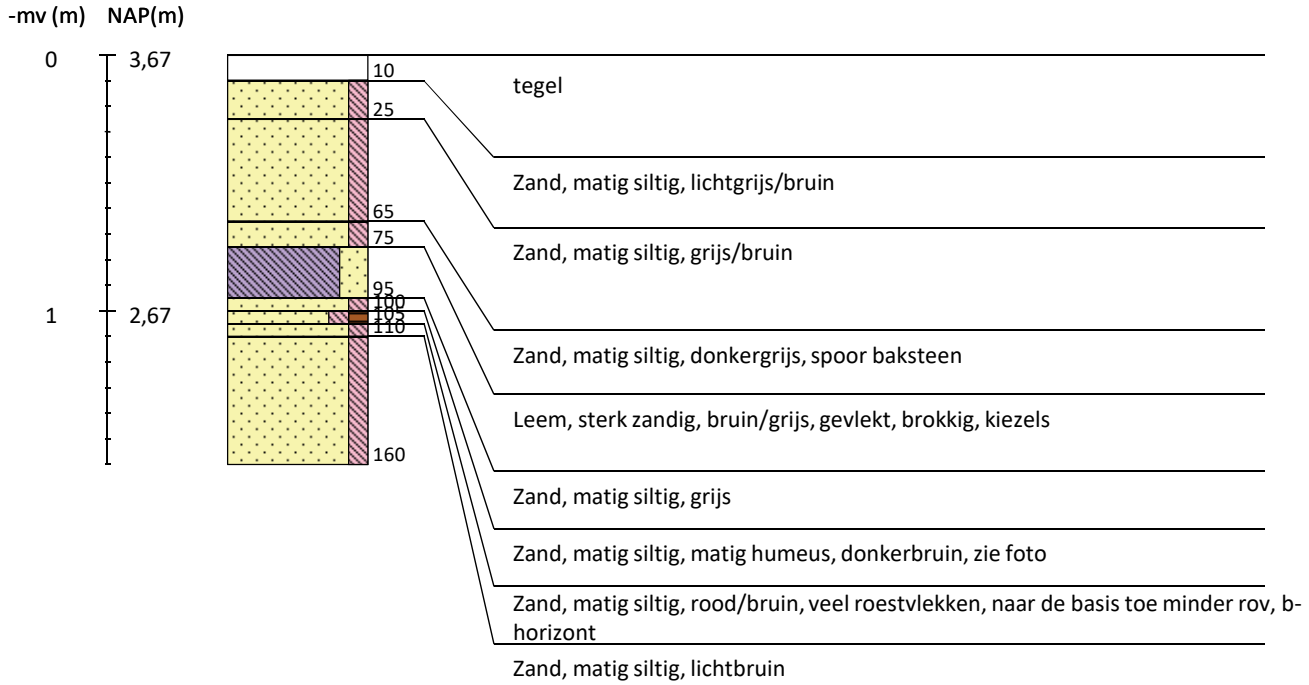

Boring 4 RD-coördinaten: 126654/546632

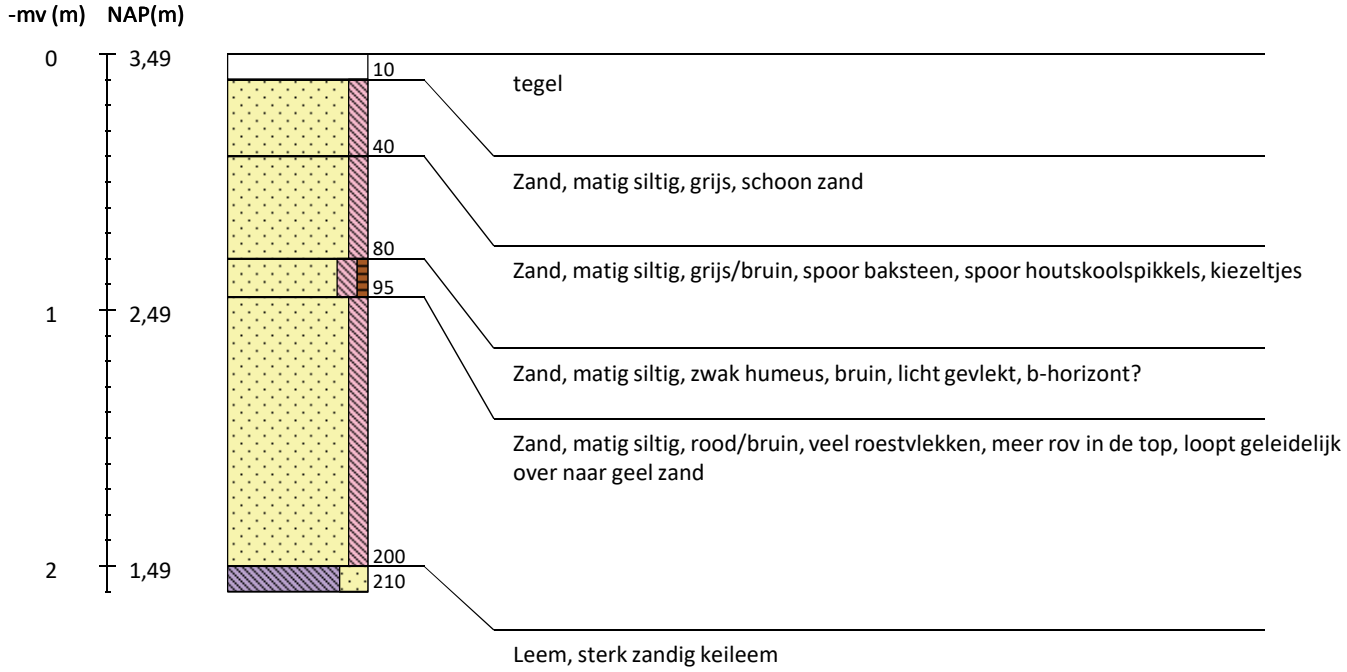

Boring 5 RD-coördinaten: 126665/546608

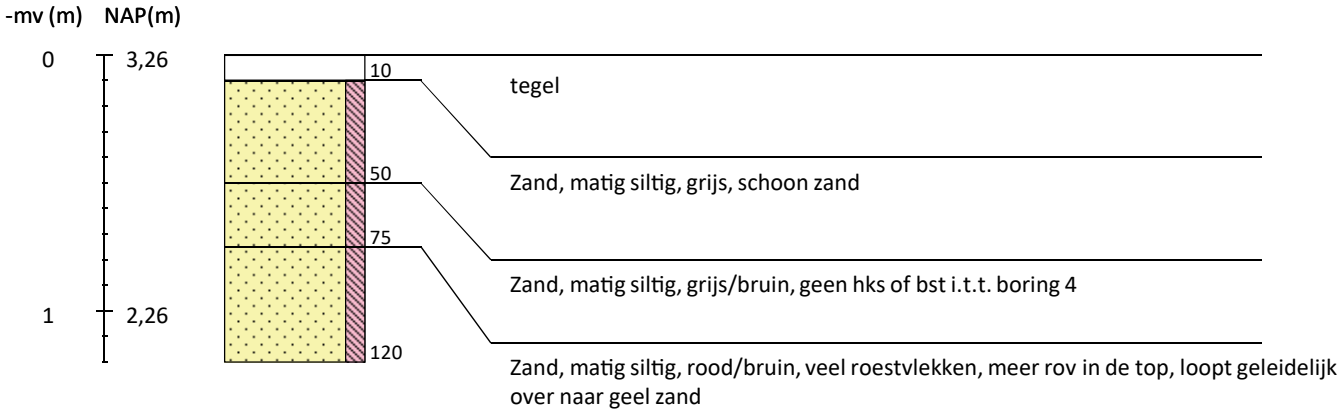

Boring 6a RD-coördinaten: 546586/126677

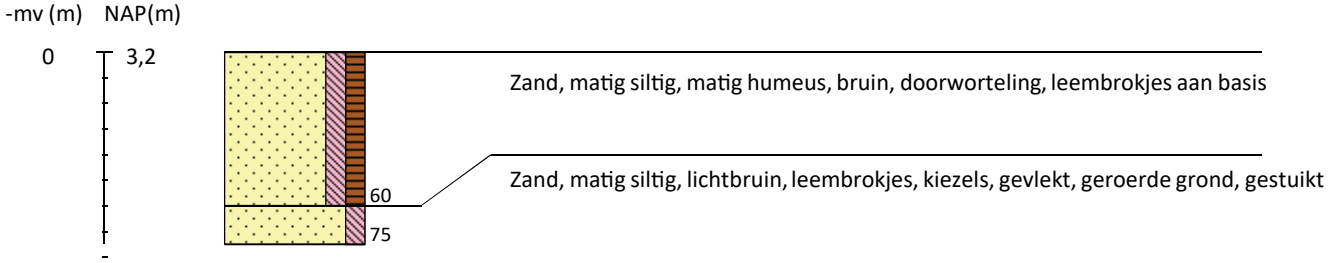

Boring 6b RD-coördinaten: 546589/126684

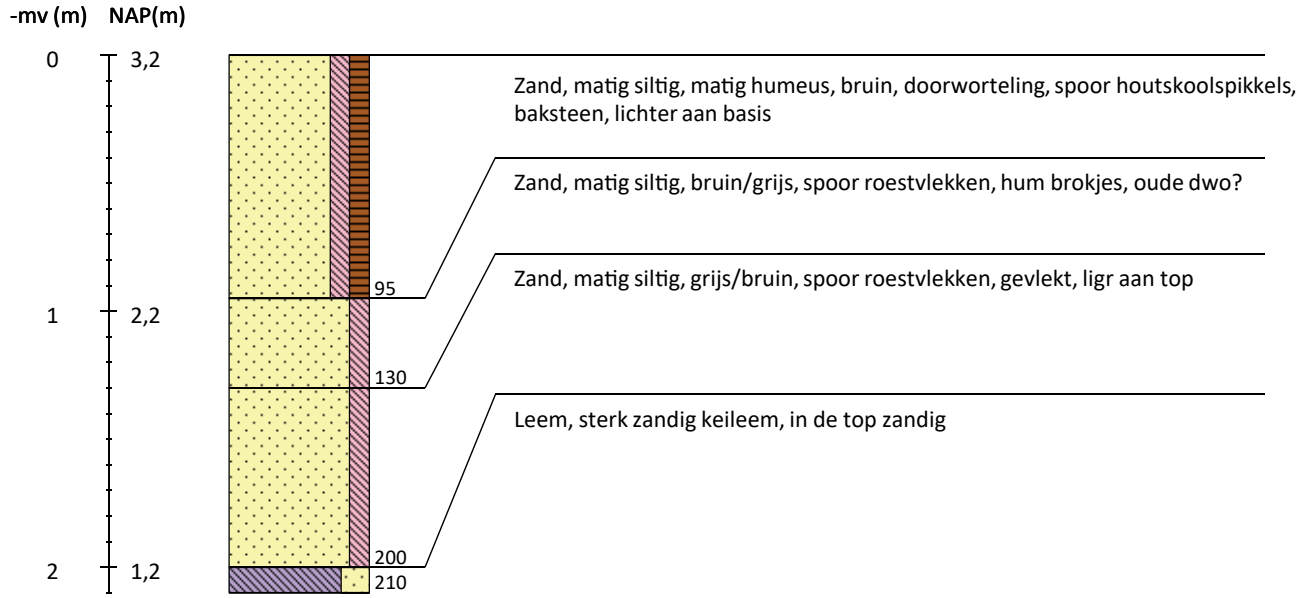

Boring 7 RD-coördinaten: 126692/546599

Boring 8 RD-coördinaten: 126690/546616

Boring 9 RD-coördinaten: 126671/546626

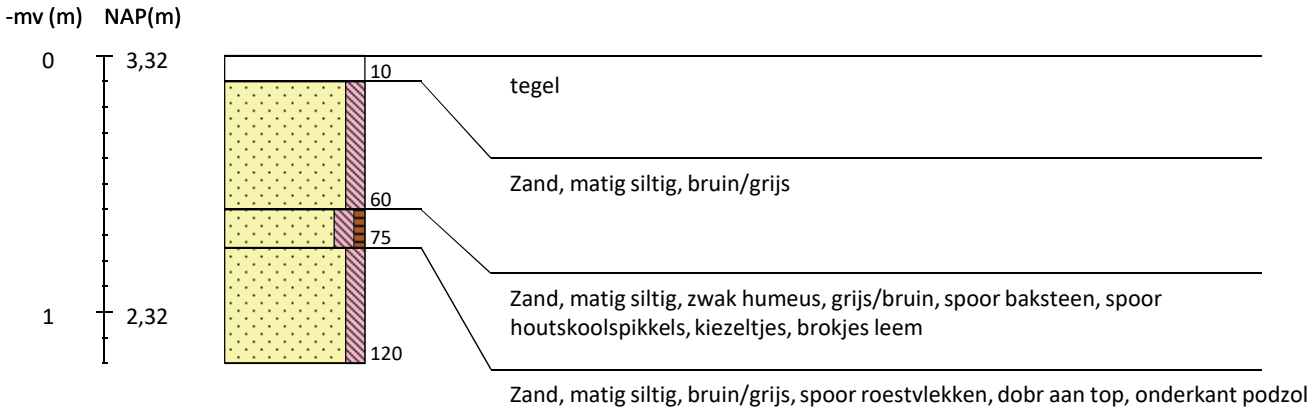

Boring 10 RD-coördinaten: 126680/546647

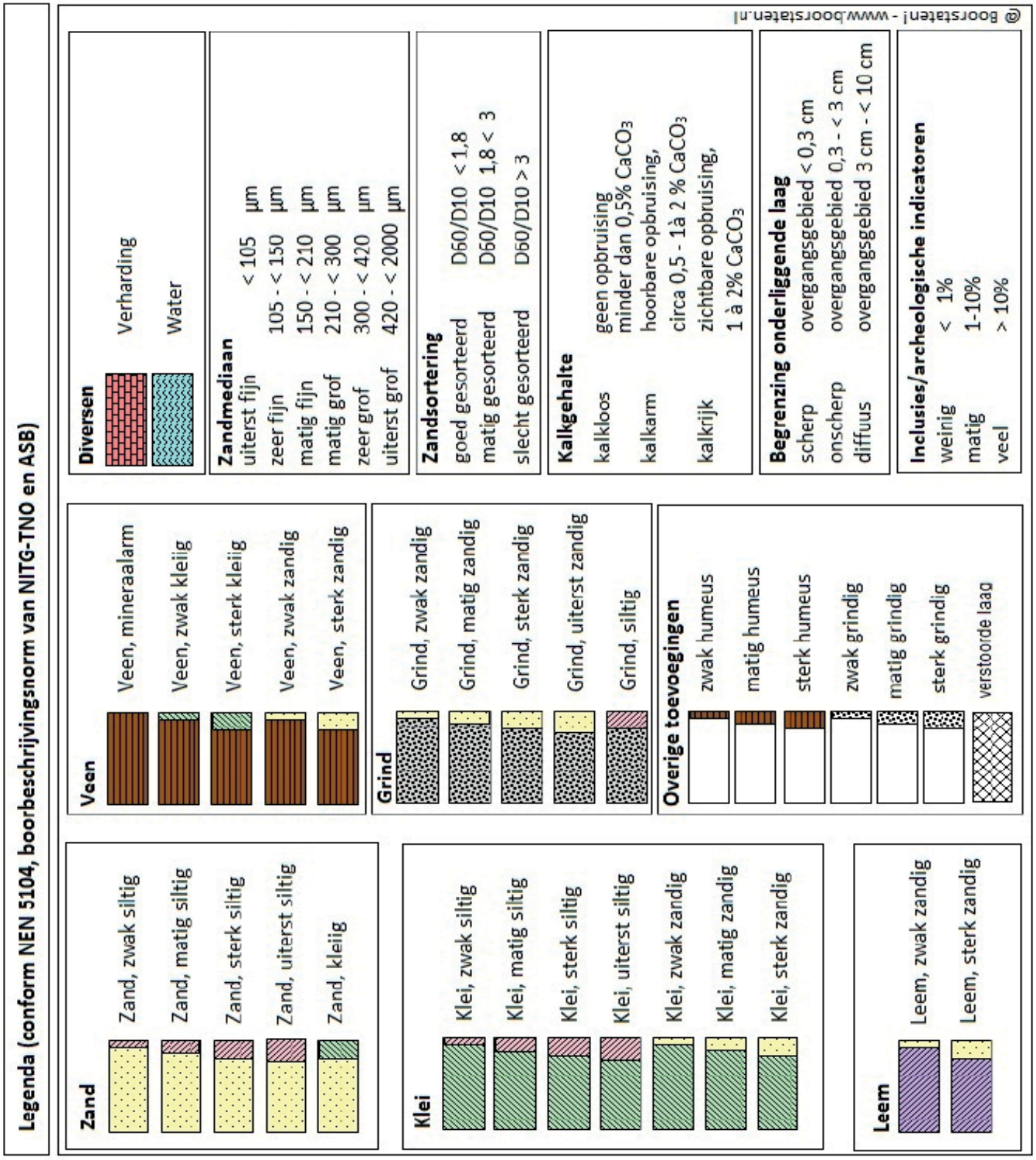
Legenda (conform NEN 5104, boorbeschrijvingsnorm van NITG-TNO en ASB)
Zand
Zand, zwak siltig
Zand, matig siltig
Zand, sterk siltig
Zand, uiterst siltig
Zand, kleiig
Klei
Klei, zwak siltig
Klei, matig siltig
Klei, sterk siltig
Klei, uiterst siltig
Klei, zwak zandig
Klei, matig zandig
Klei, sterk zandig
Leem
Leem, zwak zandig
Leem, sterk zandig
Veen
Veen, mineraalarm
Veen, zwak kleiig
Veen, sterk kleiig
Veen, zwak zandig
Veen, sterk zandig
Grind
Grind, zwak zandig
Grind, matig zandig
Grind, sterk zandig
Grind, uiterst zandig
Grind, siltig
Overige toevoegingen
zwak humeus
matig humeus
sterk humeus
zwak grindig
matig grindig
sterk grindig
verstoorde laag
Diversen
Verharding
Water
Zandmediaan
uiterst fijn < 105 µm
zeer fijn 105 - < 150 µm
matig fijn 150 - < 210 µm
matig grof 210 - < 300 µm
zeer grof 300 - < 420 µm
uiterst grof 420 - < 2000 µm
Zandsortering
goed gesorteerd D60/D10 < 1,8
matig gesorteerd D60/D10 1,8 < 3
slecht gesorteerd D60/D10 > 3
Kalkgehalte
kalkloos geen opbruising
minder dan 0,5% CaCO3
kalkarm hoorbare opbruising,
circa 0,5 - 1à 2 % CaCO3
kalkrijk zichtbare opbruising,
1 à 2% CaCO3
Begrenzing onderliggende laag
scherp overgangsgebied < 0,3 cm
onscherp overgangsgebied 0,3 - < 3 cm
diffuus overgangsgebied 3 cm - < 10 cm
Inclusies/archeologische indicatoren
weinig < 1%
matig 1-10%
veel > 10%
© Boorstaten! - www.boorstaten.nl